

Kaj se dogaja s povojnimi grobišči?

Bogdan Sajovic/STA, foto: Matic Štojs, arhiv Demokracije

Del temne zgodovine – povojne poboje, ki so po besedah Danila Türka »drugorazredna tema«, skuša levičarska politika očitno odmisliti. Na njihovo žalost pa se po naši državi pojavljajo nova in nova grobišča žrtev komunističnih klavcev.

Poslanka SDS Eva Irgl je 27. oktobra letos kot predstavnica državnega zbora ob dnevu spomina na mrtve položila venec pred Barbarin rov v Hudi jami pri Laškem, kjer so marca lani našli prikrito množično grobišče žrtev povojnih pobojev. Polaganja vencev sta se udeležila tudi predsednik vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč Jože Dežman in vodja sektorja za vojna grobišča na ministrstvu za delo Marko Štrovs. Irglova, tudi predsednica komisije DZ za peticije, človekove pravice in enake možnosti, je ob tem izpostavila, da je prav ta komisija edino parlamentarno delovno telo, ki se ukvarja s problematiko povojnih pobojev. Po njenih besedah je komisija vselej pripravljena pomagati vladni ekipi, ki se ukvarja s to problematiko. Vladna ekipa lahko računa na pomoč komisije tudi pri zagotavljanju finančnih sredstev za postavitev spominskega znamenja v Hudi jami, je zagotovila. Predsednik vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč Jože Dežman je dejal, da urejanje prostora v Hudi jami, ki bo zagotovilo vsaj dostojno varstvo že odkritih posmrtnih ostankov žrtev povojnih pobojev, poteka skladno s tem, kar je komisija predlagala. Dežman je izrazil pričakovanje, da bodo v prihodnje izvedli tudi vsa druga dela, ki jih je komisija predvidela, in sicer oceno zunanjega prostora za ureditev grobišča, nadaljevanje raziskave in odkrivanja posmrtnih ostankov v prvem jašku in dokončno ureditev Hude jame, vključno z razglasitvijo za kulturni spomenik.

> Dokazi se zbirajo, a očitno do obtožnic nikoli ne bo prišlo.

Vodja sektorja za vojna grobišča pri ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve Marko Štrovs pa je pojasnil, da ta čas poteka priprava jamskih prostorov za namestitev tistih posmrtnih ostankov žrtev povojnih pobojev, ki so bili med preiskavo že dvignjeni iz Barbarinega rova.

Po Štrovsovih besedah bodo v prihodnje tudi odločili, ali se bodo izkopi nadaljevali in kako bo grobišče v Hudi jami dokončno urejeno. Kot je pojasnil, je v letošnjem programu sondiranja prikritih grobišč po Sloveniji 38 lokacij. Letošnji program se počasi končuje, v teh dneh pa poteka sondiranje grobišča v Mostecu pri Brežicah.

Pri izkopavanjih v Hudi jami so doslej našli posmrtne ostanke nekaj več kot 720 žrtev. Po zadnjih predvidevanjih naj bi bili v rovu posmrtni ostanki od 2.000 do 3.000 žrtev. Po dosedanjih ugotovitvah gre za pobite vojne

ujetnike in civiliste, ki so jih pripeljali iz taborišča na Teharjah. Kot kažejo ugotovitve, je pobijanje potekalo v več valovih, na več načinov, izvajale pa so ga slovenske enote Korpusa narodne obrambe Jugoslavije (Knoj).

Tožilstvo zavrglo ovadbo

Celjsko tožilstvo je zavrglo ovadbo glede pobojev v Hudi jami, ki jo je marca lani vložil Roman Leljak. Vodja celjskega tožilstva Ivan Žaberl je dejal, da so Leljakovo ovadbo zavrgli, ker ni bil podan utemeljen sum za očitano kaznivo dejanje. Kot je pojasnil Žaberl, je Leljak ovadil osem do devet oseb, ki so že pokojne, vendar za te osebe ni nobenih dokazov, da bi storile kakršen koli zločin. »Ni rečeno, da kaznivo dejanje ni bilo storjeno, mi še naprej zbiramo dokaze, ampak za ovadene osebe ni bilo ničesar dokazanega,« je dejal Žaberl.

S celjskega okrožnega sodišča pa so sporočili, da so na predlog celjskega tožilstva opravili vsa predlagana preiskovalna opravila in so že junija letos tožilstvu vrnili spis z vsemi ugotovitvami. »Do danes na sodišče nismo prejeli novih predlogov državnega tožilstva, prav tako ne zahteve po uvedbi kazenskega postopka,« so še zapisali na sodišču.

Kdo so žrtve, zakopane v Barbarinem rovu v Hudi jami, ni znano, po nekaterih navedbah pa naj bi bili med njimi slovenski domobranci in hrvaški ustaši. Preiskovalci ob začetku preiskave leta 2009 na truplih niso odkrili strelnih ran, zato domnevajo, da so ti ljudje umrli zaradi zastrupitve s plinom. Doslej so iz rova iznesli 726 trupel, po ocenah zgodovinarja in vodje evidentiranja prikritih grobišč Mitje Ferenca pa naj bi bilo v prvem jašku še okoli 2.500 trupel. Trupla naj bi bila tudi v drugem in tretjem jašku.

Pri Dobovi množično grobišče

Služba za vojna grobišča ministrstva za delo, ki jo vodi Marko Štrovs, je v zadnjih nekaj dneh na lokaciji evidentiranega prikritega grobišča na Brežiškem polju pri Dobovi odkrila množično grobišče. Gre za veliko grobišče, v katerem so posmrtni ostanki v maju in juniju pa tudi kasneje leta 1945 pobitih jetnikov in civilistov, je dejal Štrovs. Kot je pojasnil, so Nemci malo pred koncem druge svetovne vojne izkopali protitankovski jarek, ki je potekal od železniške proge pred Dobovo pa do Save. Na vrhu je bil širok šest metrov, na dnu malo manj, globok dva metra, celoten jarek pa je bil po Štrovsovih besedah dolg okrog dva kilometra.

»V delu tega tankovskega jarka, oddaljenega od železnice in ceste, so takrat zakopali množico, ki so jo pripeljali tja in pobili. Po pripovedovanjih prič iz tistega časa je to pobijanje trajalo več mesecev, najbolj intenzivno je bilo v maju in v začetku junija 1945,« razlaga Štrovs in dodaja, da gre po teh informacijah za več tisoč žrtev.

Vodja službe za vojna grobišča je še dejal, da so bili vsi dosedanji poskusi odkritja tega grobišča neuspešni predvsem zato, ker so žrtve pokopali zelo globoko; našli so jih v globini 1,7 metra. Ob tem je napovedal, da bodo v prihodnjem tednu ugotavljali, kako daleč sega del jarka, v katerem so posmrtni ostanki žrtev.

Veliko grobišče na Lešah

Pod vodstvom službe za vojna grobišča ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je bilo sredi septembra letos na Lešah nad Prevaljami opravljeno sondiranje prikritega povojnega grobišča. Rezultati so presenetili preiskovalce, saj so pričakovali blizu sto trupel, glede na preiskave pa bi jih lahko bilo okoli 700. Grobišče je zdaj uradno potrjeno. Služba za vojna grobišča ministrstva za delo, ki jo vodi Marko Štrovs, je po letnem programu opravila sondiranje prikritega grobišča na Lešah. Grobišče je v gozdu, ki je zrasel na območju nekdanjega rudnika južno od leške cerkve sv. Ane.

Preiskovalci so sondiranje izvedli s pomočjo podjetja Raj iz Vojnika, pri sondiranju pa so bili navzoči tudi kriminalisti Policijske uprave Slovenj Gradec, državni tožilec slovenjgraškega okrožnega državnega tožilstva in predstavniki Koroškega pokrajinskega muzeja.

S sondiranjem so začeli v bližini tam postavljenega znamenja in takoj našli posmrtne ostanke ljudi, ki so bili tja verjetno preneseni ob poplavah v letu 1992, je dejal Štrovs. Zato so iskali naprej in napravili vrsto sond v dolžini okoli 30 metrov. Ugotovili so, da so v vseh sondah na razdalji 21 metrov posmrtni ostanki pobitih ljudi. Grobišče je bilo nato preiskano in sondirano v celoti, preiskovalci pa so ugotovili, da gre za jamo, dolgo 21 metrov in široko okoli tri metre, ki je v celoti zapolnjena s trupli pobitih ljudi.

Na najdenih posmrtnih ostankih so ugotovili poškodbe z nekim orodjem, nekaj je tudi strelnih poškodb, vidi se tudi, da so bile žrtve pred ubojem zvezane z rokami na hrbtu in da so bile verjetno pobite v klečečem položaju, pojasnjuje Štrovs. Gre za precej veliko število trupel, preiskovalci predvidevajo, da bi dejansko lahko bilo zakopanih okoli 700 trupel, kolikor jih po pričevanjih omenjajo tudi domačini.

Po pričanju očividca in nekaterih drugih domačinov, ki so jih spraševali o okoliščinah poboja, so konec maja 1945 na to območje pripeljali 19 kamionov ljudi. Kamioni so se ustavili v vasi, potem pa so žrtve gnali v gozd in jih predvidoma na preiskanem kraju pobili, je pojasnil Štrovs in dodal, da jim je v zvezi z grobiščem veliko povedal tudi bližnji sosed grobišča Benjamin Kumprej, ki je za dogajanje izvedel od staršev in drugih vaščanov.

Žrtve so, kot je pokazalo sondiranje, civilisti obeh spolov. Po zbranih pričevanjih gre verjetno za skupino Avstrijcev, ki so jih enote VDV oz. Knoja konec vojne aretirale na sedanjem avstrijskem Koroškem in odpeljale s sabo na območje Slovenije. Gre tudi za druge ▶

Poslanka Eva Irgl je skupaj z Jožetom Dežmanom in Markom Štrovsom ob dnevu spomina na mrtve položila venec pred Barbarin rov v Hudi jami.

Pri »sondiranju« povojnih množičnih grobišč si pomagajo z rovokopači.

domačine, verjetno premožnejše, ki so se znašli na seznamih Oznete so bili aretirani in nameščeni na ravenskem gradu in ponekod drugje, potem pa so jih odpeljali na Leše in tam pobili, pravi vodja službe za vojna grobišča.

Po veljavnih postopkih je zdaj to grobišče pod policijskim varstvom in čaka na odločitev državnega tožilca. Če bo tožilec uvedel preiskavo, bodo trupla izkopana in bo izvedena preiskava po forenzičnih metodah. Če kriminalistične preiskave ne bo, kar je po Štrovsovem mnenju verjetneje, saj so po dosedanjih ugotovitvah domnevni storilci že mrtvi, bo moralo ministrstvo sprejeti odločitev glede ureditve groba. Lahko se odloči, da se to območje uredi kot vojno pokopališče in se označi, ogradi in uredi dostopne poti, ali pa se žrtve prekopljejo na drugo pokopališče ali v kostnico.

Grobišč noče zmanjkati Na Koroškem je bilo z dosedanjimi sondiranji ugotovljeno, da so velika grobišča v okolici Slovenj Gradca. Tam je največje grobišče v Žančanih, kjer naj bi bilo več kot tisoč pokopanih žrtev. Potrjena so bila tudi grobišča v Šmartnem pri Slovenj Gradcu in v okolici Doliča blizu Mislinje.

Evidentiranih je še precej več grobišč, vendar sondiranja še niso bila izvedena in letos tudi niso predvidena, pravi Štrovs.

So pa strokovnjaki na Koroškem, na meji s Štajersko, v juliju opravili sondiranje grobišča nad Ožbaltom, kjer so potrdili manjši grob neke družine, ki je bila pobita leta 1945.

Vodja sektorja za vojna grobišča Marko Štrovs je v Hudi jami pri Laškem že letos julija dejal, da so samo v enem mesecu našli 10 grobišč posmrtnih ostankov. Od teh so štiri množična: v Novih Tepanjah, Šoštanju, Velenju in v Košnici pri Celju, kjer je posmrtnih ostankov najmanj 600, domnevno pa okoli 1.000. D

Lomljenje kosti

»Ta mesec našli še 10 grobišč žrtev povojnih pobojev, štiri množična.« To je naslov članka 24. julija na *STA*. Podobnih naslovov je bilo letos v medijih še več. Novinarji so »izkopavanja« vladne službe za vojna grobišča pri ministrstvu za delo ponavadi označili z besedico »našli«. Ta služba naj bi torej letos »našla« okoli trideset (»novih«) grobišč povojnih pomorov. Pa to seveda ni res. Pri večini, če ne celo pri vseh, je šlo za znane lokacije grobišč. Tudi termina »izkopavanja« ni mogoče uporabiti, še celo termin »sondiranje« je neprimeren. Kaj je torej počela »vladna služba«, ki jo vodi Marko Štrovs, če ni ne našla novih lokacij grobišč, ni izkopavala in ni sondirala že znanih grobišč? Res, le kaj je počela?! Večkrat smo videli na posnetkih, ob zadnjih tovrstnih Štrovsovih kopanjih pri Brežicah pa je to zelo očitno, da je počela nekaj, česar si Slovenija kot civilizirana država ne zasluži. Še najmanj pa si to zaslužijo žrtve, ki so zakopane v teh grobiščih. Na posnetkih smo namreč videli rovokopač, ki je brezobzirno grabil v zemljo in iz nje trgal velike kose – s posmrtnimi ostanki žrtev seveda. Ko so neko grobišče tako prekopali (Marko Štrovs je govoril, da so grobišča »preverjali« oz. »potrjevali«), so jame znova zasuli.

Videli smo, da niso odkrivali novih grobišč in da že znanih niso izkopavali oz. raziskovali. Prav tako jih niso sondirali, saj pod tem terminom razumemo, da se to počne drugače, kot pa s skrajno agresivnim in nepietetnim prekopavanjem in skrunjenjem grobišč.

No, naj bom konkreten. Ko je z nastopom vlade Boruta Pahorja delo vladne komisije za grobišča ugasnilo, je v okviru ministrstva za delo ostal še relikt, imenovan vladna služba za vojna grobišča, ki jo vodi Marko Štrovs. Ta služba si je letos zagotovila določena sredstva, zdaj pa jih porablja tudi za nekakšno »preiskovanje« grobišč povojnih pomorov. Prej sem opisal, kako ta denar porablja. Rezultat tega početja ni le velik nič, ampak veliko huje. Soočeni smo s skrajno nepietetnim razkopavanjem grobišč in tega početja nihče ne ustavi. Poleg stojijo policisti, ki jih zakon zavezuje, da morajo pri vsakem odkritju posmrtnih ostankov ljudi sprožiti preiskavo. Tega niti v enem primeru niso storili, kar je svojevrsten napad na zakonodajo. Policija se obnaša, kot da v primeru grobišč, ki so jih povzročili slovenski komunisti med drugo svetovno vojno in po njej, ne gre za ljudi, ampak za nič. Še s smetmi država bolje ravna. Štrovsova »služba« je naši policiji omogočila, da se tako obnaša oz. da to postaja praksa.

Poleg tega bo na podlagi tega, kar je Štrovsova »vladna služba« počela letos, prihodnja oblast lahko vedno rekla: »Dobili ste denar za raziskovanje grobišč in videli smo, kako ste ga porabili. Za takšno početje denarja ni mogoče več dajati.« Vzorčen primer, kako se moramo obnašati z grobišči, je bilo izkopavanje grobišča v Lovrenški grapi pri Škofji Loki leta 2006; bilo je v mandatu prejšnje vlade, ko je komisijo za grobišča vodil zgodovinar Jože Dežman. Tam je ekipa pod vodstvom profesionalnega oz. strokovno usposobljenega arheologa (Draška Josipoviča) izkopala grobišče po arheološki metodi. Edino takšen način je primeren za današnji čas. Ne pa ritje in lomljenje kosti z rovokopačem, ki ne le da ni ničemur podobno, ampak tudi ničemur ne služi. Da je stanje glede grobišč nevzdržno, nam govori tudi primer Hude jame. Ne le da so dela oz. preiskavo ustavili, Štrovsova »služba« je dosegla, da bodo posmrtne ostanke, ki so jih spravili s kraja pomorov v rudniku, »zakopali« kar nazaj v rudnik. Tako imenovana grobnica bo torej v rudniku, kamor pa javnost ne bo imela dostopa.

Ivo Žajdela

Lovrenška grapa. Antropologija Petra Leben Seljak zbira podatke o žrtvah.

Izkopavanje z arheološko metodo v Lovrenški grapi pri Škofji Loki leta 2006